

Tehdasmiljö oli kuin pieni yhteiskunta, jossa oli koulut, sairaala, lääkärit, asunnot, saunat ja muu tarpeellinen. Vaikutti siltä, että ihmiset eivät kovin helposti lähteneet sieltä pois, sanoo kuusankoskelainen Jouko Heikkilä. Hänen valokuviaan paperitehtaalta on esillä Työväen keskusmuseossa Tampereella.

Jouko Heikkilä tallensi muutosten vuosikymmenet paperitehtaalla

Kuusankoskelainen Jouko Heikkilä (s.1927) työskenteli Kymen Osakeyhtiön puutyöpajalla 47 vuotta. Varsinaisen leipätyönsä, puusepän työn ohessa Heikkilä dokumentoi vuosikymmeniä tehtaassa tapahtuneita muutoksia kameransa avulla. Työväen keskusmuseossa Tampereella on esillä toistasataa Heikkilän valokuvaa, jotka kertovat kuusankoskelaisen tehtaan ja sen työntekijöiden vaiheista 1980-luvun lopulta 1990-luvun lopulle. Esillä on kuvia puuhiomosta, paperikoneista numero 3,4,5 ja 6 sekä tehtaan työntekijöistä.

Heikkilän kuvaamaa tehdastyötä ei enää Kuusankoskellaan tehdä. Koneet ja rakennukset ovat entistä kookkaampia ja vanhat koneet on rahdattu Kiinaan, Keniaan tai Thaimaan, mikäli niitä ei ole romutettu.

Tulevaisuuden kuvaan kuuluu, että kaikki massatyö siirtyy sinne, missä se on halvinta teettää, ja palveluolujen palkat voidaan romahduttaa. Kovin toisenlainen olivat maailma ja odotukset silloin, kun Jouko Heikkilä meni vuonna 1941 Kymen Oy:n ammattikoulun puusepän linjalle, joka kesti kolme vuotta sodan melskaiden keskellä. Tehtaan puusepänverstaalle Heikkilä meni suoraan ammattikoulusta vuonna 1944. Pestiä riitti vuoteen 1990, jolloin Heik-

kilä jäi eläkkeelle täysin palvelleena.

– Tuohon aikaan tehtaan puusepänverstaalla töitä riitti. Silloin siellä tehtiin konttorikalusteet, ikkunat, ovet sekä työntekijöiden asuntoihin keittiökaluksen jne. Töitä oli välillä niin paljon, että työskenneltiin kahdessa vuorossa. Muitakin töitä tehtiin tarvittaessa kuin puusepän ammattiin liittyviä.

Mitenkähän ihmiset muualla elää?

Mikä mielestäsi oli parasta tuon aikaisessa tehdastyössä? Hetken mietittyään Jouko Heikkilä vastaa, että ainakin se, että ihmiset tunsivat työnsä ehkä hieman toisella tapaa kuin nykyään.

– Tehdas oli perustettu vuonna 1872, joten Kuusankoskella oli ehtinyt kehittyä jo monen sukupolven tehdaskulttuurin perinne. Tehdasmiljö oli kuin pieni yhteiskunta, jossa oli koulut, sairaala, lääkärit, asunnot, saunat ja muu tarpeellinen. Vaikutti siltä, että ihmiset eivät kovin helposti lähteneet sieltä pois. Joskus minullekin tuli mieleeni, että mitenkähän ne ihmiset muualla elää ja mitä tekevät?

– Muistan kun tehtaan johtaja, vuorineuvos K.E. Ekholm kierteli iltakävelyllä vaimonsa kanssa meidän työläisten asuinalueella. Silloin tiedettiin kuka oli johtaja

ja omistaja. Tänä päivänä se ei ole niin selkeää. Sodan jälkeen yhtiö myi työntekijöille markalla omakotitontteja. Ehtona oli sen omaksi saamiseen, että oli talossa tois-sä vähintään 15 vuotta.

Kulttuuritoiminta oli tuohon aikaan Kuusankoskella-kin vilkasta. Heikkilä sanoo-kin, että 50-luku oli sellaista työläisten keskinäisen solidaarisuuden aikaa, ettei sellainen enää koskaan palaa.

– Kun tontti talon rakentamista varten saatiin, talkoo-

porukka löytyi heti taloa pystyttämään. Olen sanonutkin, että 50-luku oli viattomuu-den vuosikymmen. Ja Kuusankoski oli tuolloin ympäristönä hyvin maalaismainen. Kerrostaloja alettiin sinne rakentamaan vasta 60-luvulla.

Tarkentaa ympäristön havainnointia

Valokuvaharrastukseen kipinä Jouko Heikkilä sai vuon-

na 1952, kun Kouvolaan perustettiin Kameraseura.

– Tutustuin valokuvauksen klassikoihin ja havaitsin, että mustavalkoisissa valokuvissa on viesti: se on lähellä grafiikkaa, jossa on kaksi ääripäätä, musta ja valkoinen. Tehtaalla työ oli keskeinen asia, ja työn touhussa pienet asiat jäivät työpaikalla näkemättä. Olen halunnut mustavalkoisten kuvieni avulla tarkentaa tätä ympäristön havainnointia. Haluan, että kuvissani on myös liike

näkyvissä, että tehdas on toiminnassa, ei museotavaraa. Kuvieni kautta välittyy myös koneiden rakentamisen historiaa. Entisaikojen koneen rakentajat tekivät koneista valaessaan kauniita. Ehkä edellä mainituista seikoista johtuen Eisenstein ja Tarkovski ovat minulle läheisiä elokuvaohjaajia.

Jouko Heikkilä osallistui ensimmäisen kerran kansainväliseen valokuvanäyttelyyn vuonna 1954 Varsovasa, ja 1957 Moskovassa. Sen jälkeen henkilökohtaisia näyttelyjä on ollut yhdeksän, ja yhteisnäyttelyjä kymmeniä. Valokuvauksen opettajana Kuusankosken työväenopistossa Heikkilä toimi yli 30 vuotta. Kuusankosken Kamera 73 -seuraa Heikkilä oli perustamassa. Heikkilän kuvia on julkaistu mm. Minun Kuusankoskeni -kuvateoksessa sekä Kuusankoski -Suomen paperikaupunki -kuvateoksessa.

Työväen keskusmuseossa Jouko Heikkilän valokuvia paperitehtaalta –näyttely on esillä 23. toukokuuta saakka. Seuraava Heikkilän valokuvien näyttely pidetään marraskuussa Kuusankoskella.

Teksti:
JUHA DRUFVA
Kuvat:
JOUKO HEIKKILÄ JA
JUHA DRUFVA

Kuva: Timo Antero Korhonen

"Sammon tarinalla on paljon annettavaa aikamme ihmisille"

Seitsemältä veljeksestä se alkoi.

Ensimmäisen ohjauksensa professori, teatteriohjaaja, varsinainen teatterin monitoimimies Paavo Liski teki jo 10 -vuotiaana Vuoksen virran rannalla Karjalassa, kotikylänsä niitylle. Kaukaa viisaana hän varasi Eeron osan itselleen.

– Aleksis Kivi on onnistunut kuvaamaan romaanissaan Seitsemän veljestä hienosti suomalaisia miestyyppejä ja heimoja. Eero on vilkas, vähän teräväkielinen karjalaispoka - niin minäkin.

Eeroksi pitkän teatteriuuran tehnyt Liski ei sittemmin sukeutunut, mutta nuo mainiot velikullat ovat nousseet näyttämölle yli 20 kertaa hänen ohjaamanaan Taborin vuoren kesäteatterissa. Nummisuutareissa hän on venkoillut näyttämön puolellakin.

– Kivi on ehdottomasti valovoimaisin suomalainen näytelmäkirjailija, Suomen mestari ja nero. Hänen tuotantonsa on minulle hyvin tärkeä ja rakas, ehtymätön aarreaitta. Kiven teksteistä saan elämänvoimaa, elämyksiä ja energiaa.

Miksi nokkelasta, älykäästä, nopeasti oppivasta Eerosta ei ole tehty suomalaisen miehen symbolia, vaan jöröstä ja yksioikoisesta Juhanista?

– Ehkä meillä on enemmän Juhanin kaltaisia jörriköitä. Tilanne on tosin hitaasti kääntymässä. Suomalainen mies eurooppalaistuu vähitellen.

Toinen tärkeä teos Liskille on Kalevala. Sen tarinoita hän on tulkinnut teatterin keinoin koko pitkän uransa ajan. Eikä kansalliseepos jätä häntä rauhaan.

– Se varmaankin piilee sen loputtomassa mystiikassa. Kalevalan lopullinen ydin on niin kaukana ja tavoittamattomissa, että sitä voi vain yrittää haroa. Kalevalasta on tehty hyvin monenlaisia maantieteellisiä-historiallisia, symbolisia, antroposofisia ym. tulkintoja yli 150 vuoden aikana, mutta se ei paljasta lopullisia salaisuuksiaan juuri kenellekään. On oletettavaa, että me olemme hyvin vanhaa juurta ihmiskunnan keskuudessa.

Sampoa riistetään yhä kovemmin aseihin

Heinäkuun 30. päivänä saa ensi-iltansa Liskin uusin suururakka Sammon tarina Ypäjän musiikkiteatterissa.

Kalevalan viitekehäksessä ohjaaja piirtää ajankuvaa. EU-Suomesta, tai oikeastaan koko ihmiskunnasta.

– Olen poiminut Kalevalasta keskeisimmän ydinsisällön Maailman ja Väinämöisen luomisesta. Yhteiskunnallisten ja henkisten taisteluiden jälkeen Väinämöinen jättää maailman nuoremmille ja poistuu yläisiin maaemiin. Esitys kuvaa koko Suomen suvun vaiheita muutamien käännekohtien avulla. Erityisesti sitä, että pystytään Ilmarisen avulla kehittämään Sampo, joka taistelussa hajoaa ja pirstoutuu pieniksi palasiksi. Siinä ilmenee maailman kaksijakoisuus: valoisa, vehreä, vauras Kalevala ja joen toisella puolella köyhä, maailmansa loppuun kuluttanut, rappeutunut Pohjola.

– Kun katsoo tätä maailmaa, vaurasta Pohjoista ja köyhää Etelää symboliikkaa ei tarvitse hakea kaukaa. Taistelua käydään koko ajan yhä kovimmin aseihin. Ihmiskunnan Sampoa, yhteistä henkistä ja aineellista hyvää riistetään. Se sortuu, kuolee ja hajoaa pala palata. Sammon tarinalla on paljon annettavaa myöskin meidän ajassamme.

Eväitä yhteiskunnalliseenkin valppauteen

Suomalaiset ovat Euroopan ahkerinta kesäteatterikansaa. Sateesta ja sääskistä, ja monesti luvattoman kevyestä ohjelmistosta huolimatta he kesästä kesään täyttävät katsomot.

– Meillä on sata vuotta vanha kansansivistysperintö, joka alkoi nuorisoseurojen ja työväenyhdistysten harrastuspohjalta. Me olemme tarvinnut sitä ja tarvitsemme kansallista sivistystoimintaa edelleenkin pärjätäksemme muuttuvassa maailmassa. Meidän täytyy osata ajatella ja toimia ja ottaa osaa yhteiskunnalliseen toimintaan. Emme pärjää eristyksessä yhteiskunnasta. Taide voi antaa eväitä valppauteen myöskin yhteiskunnallisissa asioissa. Kesäteatterit ovat kestävä ja tärkeä sivistyksen lippulaiva.

Maailma muuttuu onnistuvaksi kesäteatterit säilyttämään asemansa massaviihteen kuristuksessa?

– Kyllä ne kestävät, koska se on kaikkein kansanomaisin taiteenlaji. Kesäteatterien kynnykset eivät ole korkeita, se ei ole elitististä, kuten monet korkeasti esteet-

– Koen olevani jonkin sortin sanan julistaja. Maailma tuottaa sanomisen tarvetta jatkuvasti, Paavo Liski sanoo.

Paavo Liski humanismin sanansaattajana

tiset taiteet. Siitä huolimatta esitysten taso pitäisi säilyttää.

– Aika harvat teatterit tekevät vähänkään kunnianhimoisempaa teatteria. Monet

tyytyvät pelkkään viihteeseen ja hauskutukseen, jolla ei ole mitään annettavaa.

Liski on varsinainen kesäteatterinkin veteraani. Hän on ohjannut viitisen kymmentä

esitystä kesäteattereihin. Hän ohjaa kansanteatteria, jossa väellä ja voimalla, satojen harrastelijoiden ja ammattinäyttelijöidenkin kanssa dramatisoidaan historiaa, kan-

sakuntien ja heimojen vaihteita.

– Tehtävänäni on olla osana sitä kansansivistyksellistä jatkumoa, jonka avulla olemme selvinneet vaikeistakin ajoista

Saarnaajaksi syntynyt

Paavo Liski valmistui opettajaksi, opiskeli humanistisia tieteitä yliopistossa, mutta teatteri vei miehen mukanaan. Mikä teatterissa sinua niin kiehtoo?

– Pääsin dramaturgiksi teatteriin, siitä se alkoi. Koulutauduin ja opettelinkin kaikki teatterin keskeiset ammatit: näyttelijän, ohjaajan ja dramaturgin.

– Teatterissa ollaan elämän keskeisten kysymysten äärellä. Olennaista on oppia uusia asioita ja katsoa mikä tässä maailmassa on tärkeintä, miten voisi parantaa asioita, mikä on oikein ja väärin. Mikä on ihmisen osa maailmassa kaiken kaikkiaan. Se on taiteen keskeinen tehtävä!

Pian 65 -vuotias teatteriohjaaja ei oikein ehdi kiikkustuoliin. Hän heiluu kuin heinämies teatterin pariissa, tutkii ja kirjoittaa.

– Olen syntyjään saarnaaja. Koen olevani jonkin sortin sananjulistaja, eikä loppua näy. Maailma tuottaa sanomisen tarvetta jatkuvasti. Teatteri on hyvä keino vaikuttamiseen. Ei itsetarkoituksellisesti teatteriestetiikan vuoksi, vaan välineenä, jolla voi sanoa tärkeitä asioita maailmasta ja elämästä ihmisille.

Mitä kirjoittaisit hyvän vanhuuden reseptiin?

– Kaikenlaista remppaahan terveystamalla itsellänikin on. Olennaista kuitenkin on viireys, tahto olla ajassa kiinni. Täytyy olla älyllistä pohdittavaa, tutkittavaa ja tekoja, Liski pohtii vaimonsa Irja-Leenan kanssa puutarhaa raputtuaan maaseutu-uusmaallaan Ypäjällä.

Jean Sibelius tapasi sanoa: "Elämän päätöksestä älä helitä!" Paavo Liski löytää elämän totuutensa Maija Konttisen Synnyinmaan laulusta.

"Mä lemmin kieltä ja kansaa sen. Ja heikot voimaani uhraten, teen työtä siellä mä intomiellä ja riemuiten."

PAAVO LISKI

* 4.7.1939

Teatteriohjaaja, professori
Filosofian maisteri

Turun kaupungin näyttelijä-dramaturgi vuosina 1963-68

Kuopion yhteisteatterin ohjaaja-näyttelijä vuosina 1968-72

Oulun kaupunginteatterin johtaja vuosina 1972-75

Helsingin kaupunginteatterin johtaja vuosina 1975-82

Freelancer ohjaaja ja näyttelijä 1982-

Lukuisia teatterivierailuja ympäri maailmaa

Näytelmäohjauksia:

Kalevala, Kanteletar, Seitsemän Veljestä, Nummisuutarit, Tuntematon Sotilas, Anjalan vala, Raivaaja eepos, Evakko-ooppera, ooppera Ratsumies, Viimeiset kiusaukset, Aurin-gon talo, Mäntsälän muistot, Nouse Inkeri, Hakkapeliitat, Via Crucis ja Kärsimystie-katunäytelmät, Markuksen evankeliumi, TV-elokuva Elämän totuutta etsi.

Lukuisia elokuva- ja TV-rooleja

Valtion 15-vuotis taiteilija-apuraha 1986

Professorin arvonimi 1991

Lukuisia palkintoja, nimityksiä ja tunnustuksia

Matka- vastaavien kohtelusta

Matkavastaava on eläkeläisjärjestössä tärkeä henkilö. Häntä ei liiemmin kiitetä, mutta auta armias, jos matka mene jonkun mielestä hyvin, niin moitteita kyllä annetaan. Järjestämme matkoja kotimaassa eri kylpylöihin, Kuntorantaan ja kutsun perusteella toisiin järjestöihin kutsun perusteella jne. Toisissa osastoissa vierailu on virkistävää ja antaa vaihtelua toimintaan.

Vierailujen varjopuolena näen kutsujen pienet ja puutteelliset tarjoiluresurssit kahvin ja ruoan suhteen. Täällä Lapissa on pitkät matkat, joten kyllä ruoka ja kahvi maistuu kaikille.

Usein en ole tuntenut itseäni tervetulleeksi perille päästyäni, vaikka olen ilmoittanut, että terveisiä Kemistä, meitä on tässä tulossa auto-kuormallinen vierailulle ja olen kemiläisten matkanvettäjä: pääsen varmaan sisälle ilman pääsymaksua. En ole päässyt eikä ole toivotettu tervetulleeksi, vaikka olemme tulleet kartuttamaan toisen osaston kassatuloja monella tapaa.

Tuntuu kuin meidät olisi kutsuttu vain rahankiilto silmissä. Huonosta vastaanotosta jää paha mieli matkanvettäjäille eikä tee mieli vierailla toista kertaa.

Meillä Kemin osastossa on jo pitempään vierailukutsujen mukaan liitetty vapaa-lippu matkanvettäjäille ja autonkuljettajalle sekä maininta kutsussa ko. edusta. Kuntoranta on nyt ryhtynyt toimimaan kiitettävästi antamalla matkanvettäjille tiettyjä etuisuuksia. Siellä on vihdoin huomattu, miten arvokasta pr-työtä matkanvettäjäet ovat tehneet talkootyönä. Esimerkiksi huolto-asetat sekä tunturi- ja muut hotellit ovat oivaltaneet tämän jo monta vuotta sitten.

Toivon, että tulevat vierailut jatkuvat hyvässä hengessä ja kohtelemme vieraitamme niin kui soisimme itseämme kohdeltavan.

Terveisin
Irma Räisänen
Kemin Eläkeläiset ry:n
matkanvettäjä

Pihkanen, paljokas mies

Matti Rinne: Hesperian herra. Toivo A. Pihkasen elämä. Tammi 2004.

Toivo A. Pihkasen (1919-1991), aikanaan Suomen ehkä kuuluisimman psykiatrin legendaarista persoonaa on luonnehdittu monin tavoin. Lähiystäväpiiriin kuuluneen Hertta Kuusisen sana oli ”paljokas”. ”Topi on paljokas niin painossa, työssä, ruuassa kuin henkisissä tarpeissa”. Kalle Holmberg taas näki hänessä kirjailija Jorma Korpelan luomuksen, erikoislaatuinen tohtori Finckelmanin. Itse Pihkanen määritteli itsensä ”hypermaaniseksi yleisdiletantiksi”. Pihkanen oli järkyttävän toimielias ja loppumattoman utelias, rönsyilevä renessanssi-ihminen, jolla oli myös pimeä puolensa: hän oli dominoiva, ahne, saita, kärsimätön, varsinainen despootti sekä työtettä ihmissuhteissaan.

Pihkasen persoona ja saavutukset suomalaisessa terveydenhoidossa ovat hyvinkin kirjan muotoisen monumentin arvoiset. Monumentaalinen hän oli myös olemukseltaan; parhaina päivinä hän kuuluu painaneen 145 kiloa. Pihkanen ei ollut ”herkutteleva herra”, gourmandi, vaan ”söi ahneesti kaikkea mitä tarjolla oli”. Terveys siinä romahti. Lääketieteen ja kirurgian tohtori, hermo- ja mielitautien erikoislääkäri ja työlääkietieteen asiantuntija suhtautui omaan elämänsä fataalisti: turha murehtia, loppu tulee kun on tullakseen. Toivo Pihkanen menehtyi aivoinfarktiin 72-vuotiaana.

Kulttuuritoimittaja Matti Rinteen teos Hesperian herra ei ole ulkonaisesti suuri – alle 200 sivua ja noin 25 mustavalkokuvan kvaliteetti – mutta siinä on sisäistä laajuutta. Pihkasen persoona ja toiminnan lisäksi Rinne tulee

napakasti ja havainnollisesti kuvanneeksi koko suomalaista yhteiskuntailmapiiriä aina viime vuosisadan alkukymmeniltä lähtien. Rinne ristivalottaa Pihkasen mutkasta persoonaa jännittävästi. Hesperian herra on journalistisen vetävästi kirjoitettu, hauska, mutta täynnä asiaa. Sen lukee ahmaisemalla kuin hyvän romaanin.

Räätälin lapset ovat fiksuja

Toivo Pihkasen isä oli räätäli. Niin oli myös kirjailija Arvo Turtiaisen isä. Miehet olivat yhtä mieltä siitä, että räätälinverstaan pöydän alla kasvaneista ei voi muuta tulla kuin älykkäitä. Siellä kuuli monenmoiset filosofoinnit ja näki herranrunnit kalsarisillaan ilman aseman suoma gloriata.

Toivo Pihkasen isä oli nousut torpparin pojasta arvostetuksi räätälimestariksi. Lähtökohtiaan hän ei unohtanut. Tukholmat, Berliinit ja Pietarit kiertänyt kielitaitoinen mies piti kotiseutuaan Multiaa arvossa koko ikänsä ja teki paljon sen hyväksi. Poika jatkoi perinnettä. Myös aate periytyi isältä pojalle, ja se aate oli punainen. Vaikka Pihkanen ei miehuusvuosiensa poliittisesti kovin aktiivinen toimija ollutkaan, edistysmielisyys, suvaitsevainen vasemmistolaisuus ja yhteiskuntaradikalismi leimasivat koko hänen elämäntyötään. Ylhäältä johdettuun puolueuskollisuuteen hänestä ei ollut. Senkö vuoksi Hertta Kuusisen heitossa ystävästään on myös kirkkeyttä? ”Retiisi. Punainen päältä mutta valkoinen sisältä.”

Aleksi-isällä oli varaa kouluttaa pojastaan lääkäri. Mutta lapsuus ei silti ollut huoleton; sitä varjosti äidin alkoholismi, sisaren varhainen

kuolema ja vanhempien ero. Oli asioita, joita muuten puhelias ja avomielinen Pihkanen ei tilittänyt, ja lapsuuden traumat kuuluivat niihin. Myös oman perhe-elämänsä hän piti yksityisasianaan, vaikka hänen vakituisimmat sivusuhteensa kyllä olivat yleisesti tiedossa.

Kekkosen ja taiteilijoiden kaveri

Väitöskirjansa Pihkanen teki oluen ja väkevän viinan elimistöön imeytymisen eroista. Kävi ilmi, että jaloviina vaikutti ärhäkämmin kuin olut, joskin tunnin kuluttua nauttimisesta veren alkoholipitoisuutta mittaavat käyrät olivat suunnilleen tasoissa. Väitöstilaisuuden karonkassa juotiin multialaista ponnikkua.

Alkoholin vaikutusten tunteminen tulikin tarpeeseen, sillä Pihkanen hoiti paljon muiden henkisten ongelmien lisäksi alkoholi-ongelmista kärsiviä taiteilijoita. Tohtorista ja hänen potilaistaan tuli usein elämänikäisiä ystäviä. Pihkaseen luottivat mm. Mika Waltari, Olavi Paavolainen, Matti Kurjensaari, Armi Ratia, Raimo Utriainen, Veikko Sinisalo ja lukemattomat muut. Hän oli myös Urho Kekkosen kaveri.

Ystävyysuhteiden pohjana ei niinkään ollut alkoholi vaan luovuus, josta Pihkanen oli loputtoman kiinnostunut. Hänen näkemyksensä luovuudesta oli laaja. Taide ja luovuus ovat henkisen hyvinvoinnin lähde, hyvän elämän pohja myös yhteiskunnallisessa merkityksessä. Luovuus ei merkitse yksinomaan luovia tekoja vaan myös vastaanottamisessa tapahtuu samanlaisia luovia prosesseja kuin taiteen tuottamis-

sa. Taide antaa mielihyvää ja vahvistaa psyykeä.

60- ja 70-luvulla oltiin alttiita näille sanomille. Taide-terapiat nousivat arvoon. Pihkasella oli suuri merkitys niiden kehittämisessä ja levittämisessä. Ylipäättään tuntuu, ettei ole aluetta, jolla Pihkasen vaikutus ei näkyisi. Hän oli keskeinen toimija Mielen-terveysseurassa, avo-ohjelmien kehittämisessä, Veikkolan parantolan ja Hesperian sairaalan perustamisessa ja toiminnassa. Hän istui neuvottelukunnissa ja komiteoissa, kirjoitti, opetti, tutki. Hän rönsyili joka suuntaan, ja tulosta tuli. Lomia hän ei pitänyt eikä ylipäättään tuntunut pysähtyneen ennen kuin sairaus pysäytti.

Ahne elämälle

Pihkasen ahneus elämälle näkyi kaikessa. Hänen työhuoneensa oli ylitsepursuva. Hänen tuttavapiirinsä oli valtava, ja siihen kuului ihmisiä kaikista kansankerroksista. Hänellä oli – juttujen mukaan – 17 autoa. Hänen asuntonsa olivat niin täynnä kirjoja ja muuta tavaraa, että niihin häidin tuskin mahtui sisään. Hän juhli uupumattomasti. Hän matkusteli. Jokin levoton kyltymättömyys häntä tuntui ajaneen koko elämän ajan.

Pihkasen työvuosien aikana psykiatria kehittyi valtavin harppauksin. Vielä 50-luvun alussa hoitokeinot olivat bruttaaleja: insuliinisokkihoitoja skitsofreniaan, lobotomialeikkauksia psykoosipotilaille. Tupaten täysissä sairaaloissa ja kunnalliskotien sairastosastoilla levottomat potilaat saatettiin vielä kytkeä kahleilla seinään.

Rinteen kirjaa lukiessa mietti vähän apeana nykyisiä hoitoasenteita. Pihkanen oli omalaatuinen ja omapäinen

henkilö, mutta potilastaan kohtaan hän tunsii aitoa arvostusta. En epäile, etteivätkö jälkeen tulleet kollegat tuntisi samoin, mutta kaikki säästö- ja kiristyskuurit tuntuivat vieneen heiltä työkalut käsistä. Aikoinaan innostuneesti vastaan otetuista uusista psyykenlääkkeistä on muodostunut ”psyykinen pakopaita” monille mielenterveyspotilaille.

”Ei lainkaan paha mies”

Toivo Pihkanen on esikuvana suuren mielisairaalan johtajalle Claes Anderssonin teoksessa Kuvien takana (1973). Teoksen kritiikki kohdistuu suurin psykiatrisiin laitoksiin, joissa potilaiden yksilölliset tarpeet jäävät huomiotta. Andersson piirtää Johtajasta ironisen kuvan, jos kohta myöntäkin, ettei tämä ollut ”lainkaan paha mies”. ”Hän oli lyönyt itsensä työllään läpi, määrätietoisesti, raivannut kynnärpäällään tienä ohi kilpailijoiden, avuinaan ehtymätön kekseliäisyys, vitalisuus ja epäitsekäs puurtaminen, monet julkaisut ja tutkielmat potilaiden käyttäytymisestä, kaunopuheisuus ja kyky päästä yksimielisyyteen.”

Pihkanen loukkaantui kirjasta.

Suotta. Matti Rinteen esittelemään Hesperian herraan Anderssonin luonnehdinta sopii erinomaisesti.

TUULA-LIINA VARIS

Hulluuden suhteellisuudesta

Claes Andersson: Hulluudestamme ja hulluudestanne. Kirjapaja 2003.

”Helppo on tehdä ihminen hulluksi/Ota häneltä pois kaikki/Katso kuinka kummallisesti hän käyttäytyy.”

Tämän oman runonsa Claes Andersson on pannut Hulluus-kirjansa alkupääjällykseen.

Runonpäätkä jo juoruaa, mistä katsannosta Andersson hulluutta enimmäkseen tutkailee. Hän ei näe sitä aivosairautena, kuten 1800-luvun lääkärit tai tämän päivän geeniuskovaist. Pääsääntöisesti mielen sairaudet ovat ”tuontitavaraa”: sairaus maailma, yhteiskunta ja vääristyneet ihmisuhteet hulluuttavat herkimmit ihmiset.

Sivumennen sanoen sekin todistaa mielenterveysongelmien ulkosyntyisyyttä, että ne muuttavat muotoaan aikojen saatossa. Ny on muutaman vuosikymmen aikana siirretty neurooseista narsistisiin persoonallisuushäiriöihin. Se vastaa siirtymää tiukanormisesta kuryhteiskunnasta kaikki tänne heti -kulutushelvettiin. Kuka on hullu? Andersson antaa

viitteitä siihen, että se eräänlainen sopimus. Kukin yhteisö tekee oman makunsa mukaan jaon meihin ns. terveisiin ja heihin tähtäneisiin. Tämän hulluuden suhteellisuuden todistaa Michael Foucault, joka osoitti kuinka vielä 1600-luvun alussa ”maailma oli kaikissa suhteissa vieraanvarainen hulluudelle”. 1700-luvulla hulluus alettiin määritellä sairaudeksi. Poikkeavat eristettiin hulluinhuoneisiin, kauniimmin sanottuna mielisairaaloihin.

Ensimmäinen psyykkisten sairauksien ymmärtäjä oli hermolääkäri Sigmund Freud. Anderssonin mukaan psykoanalyysin isä oivalsi oikein, että mielen häiriintymisessä on kyse paljolti muusta kuin aivojen sairaudesta.

Andersson ei selvästikään hyväksy ihmisen lääketieteellistämistä, muodikkaasta medikalisaatiota. Vaikka pillerit ovat oivat apu esimerkiksi masennuksen hoidossa, samaan aikaan tarvitaan myös terapiaa, koska ihminen ei ole pelkkää biologiaa, vaan myös yhteiskunnallinen olento

ja psyykinen kapistus.

Jakomielitautiin, skitsofreniaan, kyläkin altistaa mitä ilmeisimmin jokin geeniyhdistelmä. Sen puolesta tuntuu puhuvan, että yksi prosentti väestöstä sairastuu siihen. Mutta ei välttämättä, jos elämäkokemukset eivät kummuusidussaan pane sairastumista alulle.

Andersson allekirjoittaakin Ronald Laigin näkemyksen, jonka mukaan skitsofrenia tulisi ymmärtää eräänlaisena elämäntapana eli sairaassa perhejärjestelmässä ja sairaassa maailmassa elävän heikon ihmisen viimeisenä keinona puolustautua koko elinympäristön hulluutta vastaan.

Mitä hulluus on? Tämän kysymyksen Andersson teki 1950-luvulla nuorena Hesperian sairaalan lääkäriin professori Asser Stenbäckille. ”Se on egon desintegraatio”, professori vastasi.

Ensin Andersson epäili Stenbäckin vitsailevan, mutta aikaa myöten hokasi määritelmän napakymppiksi. Se tarkoittaa suomeksi, että ihmisen minän asioita saattelevat toiminnon

menevät epäkuuntoon. Hän erehtyy pitämään esimerkiksi omia pelottavia mielikuviaan ulkomaailmasta tulevina uhkina. Hajaantunut minä ei kykene erottamaan mielikuvia todesta.

Entä taide ja hulluus? Siitä Andersson psykiatrina ja taiteen moniotteelijana on pätevä haastelemaan, jos kukaan. Runoilija Lauri Viita sairastui jakomielitautiin 1940-luvulla ja asusteli siitä pitäen mielisairaaloissa. Andersson osoittaa, kuinka Viita ”hulluudestaan” huolimatta säilytti mestarillisuutensa säikeiden seppittäjänä.

Anderssonin pikkuopuksessa tarjoutuu niin viljalti asiaa, ettei tässä kykene kuin pintaraapaisuun sen sisällöstä. Toistakin samasta aiheesta kirjoitettua kirjaa voi suosittelua, Tarja Heiskasen toimintaa ”Reunamerkitöjä hulluuteen” (Suomen Mielenterveysseura, 1997).

Molemmista kirjoista oppii, että hulluus on suhteellista.

JUHANI RANTALA